

גשר על פני מים סוערים

פרויקט ייחודי, חדש ופורץ-דרך בכלא אופק מפגיש כלואים עם הוריהם בקבוצות טיפוליות-חינוכיות, שמטרתן חיזוק הקשר בין הנערים לבני משפחותיהם ■ 'הקשר נגשר להתחלה' - לא רק מליצה.

הבן, ורצון של ההורה לקחת חלק בפרויקט באופן סדיר ומחייב. בין הקבוצות יש קבוצת קואוצ'ינג (אימון אישי), מבית היוצר של אלון גל ('תות') ועמותת 'הכול אפשרי', קבוצת 'אדלר' וקבוצה של 'שליטה בכעסים'. התקווה היא שבאמצעות הכלים שמקבלים הנערים והוריהם בקבוצות, יצליחו הנערים לשבור את מעגל הפשע ולחזור לחיים נורמטיביים, במשפחה בעלת עורף משפחתי עמיד

בין הנערים הכלואים להוריהם. ההורים, עם הנערים, משתתפים בקבוצות טיפוליות-חינוכיות, במרכז קשר שהותאם ותוכנן במיוחד למטרה זו בתוך בית הסוהר. המרכז עצמו נראה כמו סלון בביתה של משפחה נורמטיבית, מן הישוב. כל המשתתפים עוברים תהליך איתור, שכולל בחינת יתרת מאסר (עד שלושה חודשים לפחות), רצף של ביקורים קבועים וסדירים של ההורים אצל

מאת: דנה בהר

פ', אמו של נער בן שבע-עשרה, העצור ב'אופק' באשמת הריגה: "אם הבן שלי היה לידי באותו יום, כשהודיעו לי מה קרה, הוא היה מת. בשיא הכנות. אם הוא היה לידי הוא היה מת. אבל אחר כך, כשכבר ראיתי אותו, התמלאתי ברחמים. הסתכלתי עליו. הוא היה מנופח מבכי והעיניים שלו, כל הזמן היו למטה. חיפשו את הרצפה. הוא לא העז להסתכל לי בעיניים, והיה כואב וכעוס והכול ביחד. ריחמתי עליו, וגם הרגשתי אשמה. היו לי רגשות אשמה מאד קשים. הרגשתי שאני אשמה בכל מה שקרה. בגלל שסיפור החיים שלי מאד מסובך. אז הרגשתי, כאילו הילד חיפש אותי, ואני לא הייתי שם בשבילו. הוא חיפש את תשומת הלב שלי, אבל לא קיבל אותה. הרגשתי שהזנחתי אותו, את הילד. כשנפגשנו ב'אופק', הוא אמר לי, והפנה את זה לכל ההורים של כל הילדים שהיו שם: 'אתם לא אשמים, אתם לא יכולים להיות השמרטף שלנו. אנחנו אחראים למעשים שלנו'. והוא אמר גם: 'אני לוקח אחריות על זה ששתיתי והייתי שפוף עד כדי כך שלא ידעתי מה אני עושה. ובוזו את, אמא שלי, לא אשמה כי לא את אמרת לי ללכת לשתות, זה אני שהלכתי'."

מה הרגשת כשהוא אמר את זה?

"הרגשתי כאב, כאב בלב. הרגשתי כאילו הילד שלי מוריד ממני את האשמה, כאילו הוא אומר 'אמא, תרגישי בסדר, תרגישי טוב. זה לא את בכלא, זה אני. את לא הרגת אף אחד ולא עשית שום דבר לא בסדר'. אז קמתי, חיבקתי ונישקתי אותו והייתי מאד גאה בו. לא בגלל מה שהוא עשה, אלא בגלל מה שהוא אמר."

הורים בכלא

פ', יחד עם בנה, הם חלק מפרויקט ייחודי, חדש ופורץ דרך, שמתקיים בכלא 'אופק' מאז אוקטובר 2009: 'הקשר נגשר להתחלה'. מדובר בהגשמת חלום, אותו הגתה וחלמה סג"ד דפנה נוי, מפקדת 'אופק'. מטרת הפרויקט היא חיזוק ושיפור הקשר

מישר טל גוליו, רכזת הפרויקט: "בזכות הפרויקט, הנערים מסתובבים בתחושה שאימא לא מוותרת עליהם, גם כשהם בכלא"

ועם זה אנחנו צריכים לעבוד. אני יכולה להגיד משפט כמו 'אין פלא שהילד ככה', אבל אני לא בתפקיד שופטת. ברור לי שעבריינות נוער היא לא משהו חד-ערכי, ואינה מושפעת רק מהבית אלא גם מהסביבה, מאווירה חברתית, משתייה, מפריצת הגבולות. זאת גם המשפחה, שלא תמיד יודעת לתת כלים, אבל לא רק. אני מאמינה שבסופו של דבר, כל הורה רוצה שילד שלו יהיה הכי טוב. לא כולל כמובן מקרים קיצוניים של הורים מתעללים."

מישר טל גוליו, רכזת הפרויקט: "בזכות הפרויקט, הנערים מסתובבים בתחושה שאמא לא מוותרת עליהם, גם כשהם בכלא. אנחנו מקבלים משוב בנוסח: 'אני מרגיש שאנחנו מתקרבים במפגשים האלה', 'יש לי הרגשה של הקלה ורוגע'. צריך להבין שהרבה פעמים יש פה נערים שנשפטו בגלל שאנסו את האחים שלהם, ומי שהסגיר אותם היתה האם. פתאום היא צריכה להגיע והם יושבים יחד בזאת קבוצה. או שהאלימות היתה מופנית כלפי האם או האב. אבל ההורים כן באים, המשפחה כן רוצה לעבור תהליך."

יש קווים אדומים?

סג"ד דפנה נוי: "לא נכניס לקבוצה כזאת, למשל, הורים שהתעללו מינית בילד שלהם. זה קו אדום. מכות? מן הסתם הנערים האלה חטפו הרבה מכות. בעיניהם זה לפעמים אפילו לגיטימי. 'תרביצו לי, רק אל תרברו אתי'."

"כמו בבית, בפנטזיה"

הדרך אל מרכז הקשר לא היתה פשוטה. הרעיון של חיזוק הקשר בין הנערים למשפחות שלהם, כגורם שיעצים, יכוון, יתמוך וייתן כלים לשני הצדדים, ובסופו של דבר יסייע בשיקומם - עורר בתחילה בעיה. 'מכשול', כך בשפתה של דפנה נוי. על פי תפיסת שב"ס, היא מסבירה, לא מטפלים וגם אין מנדט לטפל במי שלא כלוא. גם כך, הנטל על הארגון רב ונושא המשפחה וההורים שמור למערכת הרווחה. זה היה המכשול המרכזי. מכשול נוסף, קטן הרבה יותר, היה הצורך למצוא מקום למרכז הקשר וליצור קונספט שיהיה חווייתי ושונה. בבחינת משהו שיוזכר ככל האפשר בית רגוע. "כמו בסרטים", אומרת דפנה, "בפנטזיה. אווירה של אמא ואבא, משפחה, שיושבים עם הילד בסלון לשיחה. כמו שזה 'צריך להיות'."

מודעת היטב למכשולים החליטה נוי לנסות להריץ את הפרויקט, בכל זאת. היא עצמה נמצאת בארגון כבר עשרים שנה. התחילה בתפקידי חינוך וטיפול, אחר כך היתה מפקדת אגף, טיפלה בנושא של משאבי אנוש והגיעה לפיקוד. הרקע האקדמי שלה כולל תואר ראשון בעבודה סוציאלית ולימודי תואר שני בדיפלומטיה ובביטחון. העבודה שלה ב'אופק' משלבת את כל מה שלמדה עד כה. נוי הציגה את הרעיון שמאחורי הפרויקט למפקד המחוז, וקיבלה ממנו את ברכת הדרך. בהמשך הגיע גם אישור הנציב, שכלל גם אישור תקציבי. מישר טל גוליו, קצינת חינוך מבית מעצר 'הדרים', בעלת תואר בקרימינולוגיה וניסיון רב בעבודה עם נוער בסיכון (עוד לפני שהצטרפה לשב"ס), קיבלה את

סג"ד דפנה נוי, מפקדת 'אופק'

"הגישה שלי אינה שיפוטית. לא משנה לי אם לי אם מדובר בהורה מוגבל בשכלו, בנרקומן, בעבריין, בכזה שישב בבית סוהר. זה לא משנה. זה מה יש ומה יש אנחנו צריכים לעבוד"

וחזק. הקשר המשפחתי האיתן ושיתוף הפעולה של ההורים, מאמינים ב'אופק', ימנע את חזרת הנער לכלא בעתיד ויפחית את אחוזי הרצדיביזם בקרב משתתפי התכנית.

"תפיסת העולם שלי", אומרת סג"ד דפנה נוי, "הנכונה לכל העבודה שאנחנו עושים בכלא, היא שהורים צריכים להיות שותפים למה שקורה עם הנער פה, לטוב ולרע. לכן אנחנו גם מקפידים שלהורים יהיה קו פתוח לבית הסוהר, והם יכולים להתקשר תמיד ולהתעדכן. בית הסוהר מאד מושקע, חינוכית וטיפולית. אנחנו נותנים מעטפת מאד גדולה לנערים הכלואים, אבל אנחנו לא האפטרופסים שלהם. יש להם הורים, יש להם משפחה. לפני שנחנך מרכז הקשר, התחושה היתה שמהו מופספס. נערים לא מיהרו לצאת הביתה וגם לא ביקשו חלופות מעצר. היה ברור שהנדבך המשמעותי של ההורים, זה שאמור לתת תמיכה והגנה לילד, בעצם לא שותף לתהליך שאנחנו עושים. אנחנו עובדים ומשקיעים בנערים בתקופת המעצר או המאסר, אבל אחר כך, כשהנער יוצא החוצה, הרצף נקטע ואין המשכיות."

הרבה פעמים אלה נערים שבאים מבתיים לא פשוטים...

"הגישה שלי אינה שיפוטית. לא משנה לי אם מדובר בהורה מוגבל בשכלו, בנרקומן, בעבריין, בכזה שישב בבית סוהר. זה לא משנה. זה מה יש

הריכוז על הפרויקט. ב'הדרים' הסכימו להשאיל אותה במיוחד לעניין הזה ל'אופק', אחרי שהבינו את חשיבות התכנית. נוי הסבירה לסגל ב'אופק' שמדובר ב'פרויקט שכל בית הסוהר צריך להירתם אליו'. היא אמרה להם ש'בלי רצון, אמונה ושיתוף פעולה של כל האנשים - מהתחום הבטחוני, החינוכי והטיפולי - שום דבר לא יעבוד'.
 "היה ברור שצריך ליצור יש מאין", היא קובעת. "היה לי חלום, אבל חיפשתי אנשים שיבינו שמדובר בשליחות חברתית, לא פחות".
 בשלב ראשון הוגדרו יעדי הפרויקט. לצד מטרת העל, חיזוק הקשר בין הנער הכלוא להוריו,

"לעשות עבודה. גם הפניות שלי לאנשי הטיפול, למנחי הקבוצות, היו אישיות, והיה ברור שאנחנו באים לפרויקט הזה כדי לעשות שינוי אצל הנערים. לכולם הבהרתי שאין לנו תקציב, אבל שמדובר בעינינו ב'משימת קודש'".

מחכים לפגישה בקוצר רוח

היום פועלות במרכז הקשר, כאמור, שלוש קבוצות של נערים והוריהם. המפגשים נערכים אחת לשבועיים, והנערים מחכים לכל מפגש כזה, שנערך מיד אחרי ביקור המשפחות, בקוצר רוח. הודות לקבוצה הם מקבלים את הביקור

בחדר מרכז הקשר ולא בחדר הביקורים, מה שנחשב פריבילגיה. גם ההורים לא מחמיצים אף פגישה. אחת האימהות, מספרת מפקדת 'אופק', ביקשה להגיע לפגישה גם כשבנה נעדר בשל דיון בבית המשפט. "ברוב המקרים מגיע הורה אחד, בדרך כלל האמא", אומרת טל. "זאת 'הדמות הדומיננטית'. עם זאת, גם להורה השני אנחנו מאפשרים להצטרף".

דפנה נוי: "צריך להדגיש שלא תמיד זה קל. הרבה פעמים הנערים האלה יוצאים מביקור משפחות בתחושה קשה. לפעמים יש מי שלא רוצה לבוא בכלל. יש לנער איזה כעס על ההורים

הוגדרו גם מטרות ביניים, בהן, חיזוק הקשר בין ההורה לסגל בית הסוהר ולגורמי הרווחה, הטיפול והחינוך בכלל. הוגדרה גם החשיבות של קבוצות ההורים בתוך 'אופק'. הרי לא בכל יום נכנסים אזרחים, בני משפחה של הכלואים, אל תוך הכלא ממש. רק הדבר הזה הצריך היערכות מיוחדת של אנשי סגל הביטחון ב'אופק'. כמו כן, הוחלט כי קבוצות הטיפול המשותפות, לנערים ולהוריהם, יהיו חלק מתכנית הטיפול הכוללנית בנערים. טל גולוי היתה זו שנערכה לצקת תוכן אל תוך המטרות והיעדים, ולמצוא הלכה למעשה קבוצות שיתאימו לצורכי הנערים. במקביל גם נמצא חדר שיתאים ל'מרכז הקשר', בתוך הכלא. זהו חדר רחב ידיים, עם מטבחון ושירותים צמודים, המאפשר לנערים ולהוריהם להרגיש 'כמו בבית'. הכל רוהט בצבעים נעימים, על הקירות נתלו תמונות וגם הוצב מקלט טלוויזיה גדול. "הרעיון הוא טיפולי", מסבירה טל,

המרכז עצמו נראה כמו סלון בביתה של משפחה נורמטיבית, מן הישוב

שלא הביאו לו מספיק סיגוריות, אז הוא לא רוצה לקום מהמיטה ולהגיע. פעם אחת היה מקרה עם נער, שיש בתוך המשפחה איזושהי האשמה סביב העבירה שביצע, והמפגש כמעט התפוצץ. זה לא שכל המפגשים נגמרים ב'הפי אנד', ממש לא".
 פ', אמו של הנער המואשם בהריגה, משתפת: "זה מצב לא פשוט. הבן שלי הרג את החבר שלו. הוא היה בן שש עשרה וחצי כשזוהה קרה. את מקבלת הודעה כזאת, וקודם כל את כאבל. בהתחלה על הילד שמת ואחר כך על הילד שלך, כי גם החיים שלו הלכו. אחד מתחת לאדמה ואחד בבית סוהר. את אומרת לו 'מה עשית לעצמך', 'תראה איפה אתה', 'לאן אתה הולך'. את גם בשוק. את אמא, זה הילד שלך. לא חשבת שהוא יעשה כזה דבר. אני כל מפגש כזה, בכלא, בקבוצה, זה חלק מהמלחמה שלי. לנסות לשנות משהו, להבין. אני חייבת להרגיש שאני עושה עכשיו כל מה שאני יכולה".

עוברים קואוצ'ינג

אחת לשבועיים, כאמור, נפגשים חברי הקבוצה. המפגשים נערכים אמנם בימים שונים, אבל כל נער יכול להשתתף בקבוצה אחת בלבד. יומיים לפני הפגישה, טל עושה סבב טלפונים להורים ומזכירה להם את המועד והשעה. חלקם מגיע יחד. יש הורים שאירגנו לעצמם קבוצת תמיכה, שהארגון לא שותף לה. מחבר ביניהם גורל משותף והתמודדויות שמוכרות רק להם. מספר הנערים המשתתפים בכל קבוצה, בממוצע, הוא קצת יותר מעשרה, וכל מפגש נמשך כמעט שלוש שעות. בתחילת כל מפגש, ההורים והילדים מתיישבים יחד, במעגל.

להיות מעורבים, להקשיב. "בזכות הקבוצה את בעצם רואה את המציאות במלואה. זה מעמיד אותך על הקרקע", מציינת פ', אחת המשתתפות. "בדרך כלל, כשקורה מה שקרה אצלי, שהבן הורג מישהו, או יש סוג של התכחשות. דבר ראשון את אומרת 'לא יכול להיות. מה, הבן שלי? מה פתאום?' הוא לא עשה את זה'. גם אחר כך, בבית המשפט, כולם הופכים להיות 'בני זונות', 'שרמוטות'. אני מאמינה שזה תהליך שלא רק אני עברתי. זה קורה לכל ההורים שהילדים שלהם בכלא. אני, בזכות הקואוצ'ינג, התחלתי להבין ש'זאת המציאות'. היה אירוע, הבן שלי הרג מישהו. זהו. זה קרה

לנערים, להעצים את הדימוי העצמי של ההורים ואת הדימוי העצמי החיובי של הנערים ולהרחיב את הבחירה בהתנהגות מועילה ומקרכת להורים ולנערים גם יחד. בין השאר בודקים במסגרת התכנית את נושא השייכות המשפחתית, שיתוף ככלי תקשורת, בחירה וחיים מחוץ לכלא. "ילד, גם אם הוא בכלא, רוצה לדעת אם המקום שלו במשפחה שמור, או אם ויתרו עליו", מסבירה טל. "העובדה שההורים עוזבים הרבה פעמים עבודה או את שאר בני המשפחה, רק כדי לבוא לכאן ולהיות אתם, היא משמעותית בעבורם". וישנה גם הקבוצה לשליטה בכעסים. בקבוצה

"ילד, גם אם הוא בכלא,

רוצה לדעת אם המקום

שלו במשפחה שמור,

או אם ויתרו עליו"

הזאת לומדים לטפל בכעס, לנהל את הכעס. בודקים מה מסתור מאחורי הכעס, האם אפשר לא לכעוס, לקחת 'פסק זמן'.

מתוך 240 הנערים שנמצאים היום ב'אופק' (140) עצורים ועוד כמאה שפוטים), חמישים נערים כבר לקחו חלק בקבוצות הטיפוליות, יחד עם הוריהם. במרכז הקשר יש טיפול קהילתי וטיפול אישי, ונערכים טקסים ואירועים אליהם מוזמנים הורים. בעתיד הקרוב מתכוונים להקים שם גם קבוצות משפחתיות שיהיו בשפה האמהרית, לנערים יוצאי אתיופיה ובני משפחותיהם. אלה מתקשים כרגע להצטרף לקבוצות הטיפול המשפחתיות בגלל קשיי השפה. ומה עוד? "יהיה קורס הכשרה מקצועית של שזירת פרחים", מגלה דפנה נוי. "להורים ולילדים. זהו קורס מקצועי אבל גם טיפולי. סמל לשזירת הקשר במשפחה. עוד קשר כגשר להתחלה".

וזה אמיתי ואני חייבת להתמודד עם זה. קודם, לא היו לי כלים. או הכחשתי, התנגדתי, שיקרתי. היום הרבה יותר קל לי. לפעמים אני אומרת 'מה הניע אותו, מה גרם לו לעשות את זה'. הקואוצ'ינג עוזר לי להבין שמה שהניע אותו זה השתייה, אלה החברים. לא אני".

העצמת הדימוי העצמי

על קבוצה נוספת שפועלת במרכז הקשר אמוץ מכוון 'אדלר' וגם כאן מדובר בפרויקט ייחודי. זאת הפעם הראשונה שהמכון מנחה קבוצה משותפת, להורים ולילדים יחד. במסגרת הקבוצה מנסים להתמודד עם מציאות החיים של ההורים והכלואים. בתקופת המאסר, הקשר בין הנערים להוריהם מצומצם בדרך כלל לשיחות טלפון ולביקורים שנערכים אחת לשבוע או שבועיים. מטרת התכנית היא לחזק את הקשר בין ההורים

אינן שיחות אישיות, ואף אחד לא נדרש לספר על העבירה שלו ולמה הוא נמצא ב'אופק'.

בקבוצת הקואוצ'ינג משלבים אימון של הנערים עם בני משפחותיהם, במסגרת תכנית ייחודית שנבנתה במיוחד לכלא 'אופק', על פי ההגדרות והצרכים הייחודיים ומתוך אמונה שהנערים הכלואים ראויים ל'אופק חדש'. הניסיון הוא לתת כלים לנער אבל גם למשפחתו, כדי שתהיה בעבורו בעתיד, אחרי שישתחרר, סביבה תומכת. בין השאר לומדים המשתתפים את 'השפה האימונית'. הם לומדים להתחייב, למצוא דרכים ורעיונות חדשים,